

(en wijdloper) zijn biografie wordt. Dat komt natuurlijk ook door het feit dat de hoofdrolspeler in de twintigste eeuw niet zoveel meer te zeggen had.

Coert Peter Krabbe

M. van Baarsel, *Scholen voor de werkende stand. De geschiedenis van de Vereniging voor beroepsonderwijs Amsterdam, voorheen Vereniging Maatschappij voor de werkende stand afdeling ambachtsscholen (technische scholen)* (Amsterdam: Stichting fonds Maatschappij voor de werkende stand, 1996, 68 blz., ISBN 909009 167X).

In 1997 trad voor de verplegende beroepen een door de overheid ontworpen nieuw samenhangend stelsel in werking. Vanaf 1998 zal voor de vierde klassen van het voortgezet onderwijs het vak culturele en kunstzinnige vorming op het programma staan. In het licht van deze zich in hoog tempo wijzigende onderwijsvormen in voortgezet en beroepsonderwijs is het niet onaardig een van de achterliggende geschiedenissen, die van de scholen voor de werkende stand, uitgewerkt te zien.

De auteur, Mieke van Baarsel, heeft de keuze gemaakt met name aandacht te schenken aan de periode na 1945. Ze noemt daarvoor twee redenen. De geschiedenis van voor de oorlog is in allerlei andere publicaties al ruimschoots aan bod gekomen, en bovendien was het de bedoeling vooral de teloorgang van het lager technisch onderwijs te beschrijven. De titel is wat dat betreft enigszins misleidend. Zelf schrijft Van Baarsel in haar woord vooraf al dat met deze vooropgezette bedoeling nauwelijks een nuchter waarheidsgetrouw verhaal geschreven kan worden. 'Ik heb het geprobeerd.' En ze is er niet in geslaagd. Uit het hele boek, dat in eigen beheer door de Stichting fonds Maatschappij voor de werkende stand is uitgegeven, klinkt de toon van bozigheid over zoveel achterstelling, waarbij vooral de overheid, wellicht terecht, het moet ontgelden.

In 'De eerste eeuw ambachtsonderwijs in Amsterdam' wordt beschreven hoe omstreeks 1860 zes Amsterdamse werkbazen het initiatief namen een vereniging op te richten ter ondersteuning van werknemers bij arbeidsconflicten en ongelukken, de Maatschappij tot verbetering van de werkende stand. Deze maatschappij stichtte enige jaren later een ambachtsschool. De koning en zijn ministers toonden zeker belangstelling, maar de overheid gaf geen cent. Gaandeweg sprong de overheid steeds meer bij, maar het ambachtsonderwijs bleef lange tijd in particuliere handen. In 'Onderwijsvernieuwing in de jaren vijftig en zestig' volgen nota's, commissies en experimenten elkaar snel op. De experimenten beoogden een geschikte manier te vinden om leerlingen op het juiste moment hun schoolpad te laten kiezen.

In 'Ontwikkelingen in de jaren zestig' komen de drie thema's die de ontwikkelingen in die jaren kenmerkten aan de orde. Ten eerste waren er de inspecteurs van onderwijs, die vonden dat er geen specialisten moesten worden opgeleid. Ten tweede werd de leeftijd waarop de leerling een vak kon kiezen steeds hoger. Ten derde deed de externe democratisering zijn intrede. Onder invloed van de politieke trend aan het eind van de jaren zestig was men van oordeel dat een arbeiderskind evenveel kans moest krijgen op hoger onderwijs als een ander. Impliciet werd hiermee dus aangegeven dat de lts, zoals de school was gaan heten, niet goed genoeg meer was.

'In de schaduw van de middenschool' moest het lagere beroepsonderwijs knokken om een plaatsje. De overheid ging zich daarbij steeds meer bemoeien met het onderwijs. Dit had, zo stelt Van Baarsel, een onophoudelijke stroom regels en voorschriften tot gevolg, maar ook hinderlijke bezuinigingen op onderhoud en aanschaf van apparatuur.

'Het einde van het lager technisch onderwijs en de VBA' kwam langzaam in zicht (VBA staat voor Vereniging beroepsonderwijs Amsterdam). In de jaren tachtig was de officiële ideologie van het ministerie juist weer deregulering en verzelfstandiging, wat uiteindelijk leidde tot een reeks fusies, waarna de VBA niet langer bevoegd gezag had.

In het besluit geeft de auteur naast de invloed van de overheid nog andere oorzaken van de teloorgang aan, zoals de verminderde behoefte aan industriearbeiders in Nederland vanwege de tendens om de productie naar lage-lonenlanden te verplaatsen. Ook stelt ze dat de nadruk op algemene vorming ten koste van specialisatie niet alleen afkomstig was van het ministerie. De gedachte erachter werd door veel instanties en vakorganisaties gedeeld. Bovendien werden niet alleen de VBA, maar ook de andere lts'en er het slachtoffer van. Deze en andere nuances in het verhaal komen in het besluit wel wat laat. Het boek had evenwichtiger kunnen zijn, als deze nuances tussen de beleidskronkels van de overheid en de naamsveranderingen van de scholen waren vervlochten. Voor een onpartijdig verhaal moet men niet bij Van Baarsel zijn, maar door de soms scherpe oordelen is het in eerste instantie taaie onderwerp wel prettig verwoord.

Het boekje is voorzien van een notenapparaat en een lijst met belangrijke data. Achterin zit als losse bijlage een publicatie, die eerder ter gelegenheid van het 125-jarig bestaan van de Maatschappij in 1979 was verschenen.

Lianne Damen

J. Smelik, *Een in lieden leven. Het stichtelijk lied bij Nederlandse protestanten tussen 1866 en 1938* (Dissertatie Groningen 1997, Nederlandse cultuur in Europese context. Monografieën en studies IX. IJkpunt 1900; Den Haag: Sdu uitgevers, 1997, xii + 516 blz., f49,50, ISBN 90 12 08517 9).

De dissertatie waarop Jan Smelik eind 1997 aan de Rijksuniversiteit te Groningen promoveerde is als deel 9 opgenomen in de reeks 'Nederlandse cultuur in Europese context'. Deze reeks verschijnt in het kader van het door NWO mogelijk gemaakte, gelijknamige prioriteitsprogramma, waarin vanuit verschillende cultuurwetenschappelijke disciplines onderzoek wordt verricht naar de plaats en de functie van de Nederlandse cultuur in internationaal, met name Europees verband. Het totale onderzoek concentreert zich op vier ijkpunten: de jaren rond 1650, 1800, 1900 en 1950-1970. In het voorwoord van Jan Bank en Maarten van Buuren — waarin de subtitel van het boek overigens merkwaardigerwijs foutief wordt weergegeven door de toevoeging 'Een onderzoek naar ...' — wordt de dubbele doelstelling van het onderhavige onderzoek omschreven. Deze omvat enerzijds het bieden van inzicht in de religieuze beleving van een reformatorische stroming die rond de eeuwwisseling een turbulente periode in het kerkelijk leven doormaakte; anderzijds 'de deelstudie van een [sic] protestantse kerkmuziek'.

In de inleiding van zijn boek geeft de auteur — nadat hij onder meer in het kort de kaart van protestants Nederland in de loop van de negentiende eeuw heeft geschetst, de disciplinaire situering van zijn studie ter sprake heeft gebracht en de periodisering van het onderzoek alsmede het voorafgaand onderzoek door anderen heeft aangegeven — de drie invalshoeken aan van waaruit hij de protestantse, niet-liturgische liedcultuur wil bestuderen. Kort samengevat betreft het hier de verzuiling (waarmee het gegeven wordt bedoeld dat ideologische groeperingen allerlei activiteiten binnen eigen kring verrichten en ten behoeve daarvan organisaties oprichten), de herkomst, ontwikkeling en verspreiding van het protestantse liedrepertoire en tot slot de overdracht van normen en waarden via de liedcultuur.